

KAPITEL 8 / CHAPTER 8⁸
POLTAVSK KUSCHOVY PEOPLE'S COURT: PRACTICE OF ACTIVITY
IN THE 20-30'S OF THE 20TH CENTURY

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-35-00-040

Вступ.

Сьогодні ми переосмислюємо нашу історію, особливо період советів, який, на жаль, є нашою сторінкою історії. Ми бачимо, що російсько-українська війна, злочин агресії, який вчиняє ерефія, є продовженням тоталітарної системи, яка поставила під контроль всі сфери життя людини. У 10-му класі ми розпочали вивчення новітньої історії України, і тому мене зацікавила така сторінка краєзнавчої історії, як діяльність Полтавського кущового народного суду. Тим більше, що матеріали фонду 2020 Державного архіву Полтавської області оцифровані і громадськість, науковці, мають доступ до цих справ.

Тому актуальність нашої теми є беззаперечною, адже судова влада в демократичних країнах є незалежною від двох інших – законодавчої та виконавчої – однак в радянському союзі всі закони цивілізованих країн ігнорувалися.

Мета дослідження – простежити повноваження та практику діяльності Полтавського кущового народного суду. Після встановлення радянської влади в Україні, почалися кардинальні зміни в судовій системі. Більшовики прагнули встановити свою систему правосуддя на територіях, які вони контролювали, Полтавщина не була винятком, тому в 1922 на її території були створені різні типи установ для управління правосуддям, так звані “народні суди”, які замінили дореволюційні судові органи. Одним з яких був Полтавський кущовий суд м. Полтави, який видав більше ніж півтори тисячі задокументованих справ.

З початку 20 - тих років XX ст. Полтавський кущ-нар суд мав досить широкий спектр повноважень. Він розглядав кримінальні справи різного ступеня

⁸*Authors: Zaliy Tamara Vitaliivna, Radchenko Anton Valeryovych*

Number of characters: 15555

Author's sheets: 0,39

тяжкості. Це включало як дрібні злочини, так і серйозні правопорушення, включаючи справи про бандитизм, спекуляцію, розкрадання соціалістичної власності та інші.

8.1. Судова система в Україні у 20-30-х роках XX століття.

У УРСР підставою організації судової системи були спочатку декрети, розпорядження і закони РРФСР, а потім всесоюзні. Декрет про суд, частина 1 від 24 листопада 1917 р., схвалений Радою Народних Комісарів РРФСР, скасував всю судову систему Російської Імперії й утворив місцеві народні суди для звичайних справ та революційні трибунали для так званих «контрреволюційних злочинів». Народний Секретаріат УРСР видав постанову від 4 січня 1918 р. «Про запровадження народного суду», яка була майже дослівною копією декрету про суд, частина 1; народні судді мали бути вибрані «демократичним способом», але їх обирали Ради робітників, солдатських та селянських депутатів.

«Тимчасове положення про народних судів й революційні трибунали», затверджене Радою Народних Комісарів УРСР від 14 лютого 1919 р., з чинністю з 15 лютого 1919 р., регулювало точніше новий судоустрій. Народні суди в складі одного народного судді і від двох до шести народних засідателів розглядали карні й цивільні справи, не передбачені для Революційних трибуналів, а Революційні трибунали (в складі п'яťох членів) — справи про контрреволюційні злочини в широкому розумінні; в УРСР на відміну від РРФСР вони не мали права розглядати справи так званим скороченим процесом, без участі обвинуваченого й оборони. Згодом вирoki революційного трибуналу можна було оскаржувати перед Найвищим касаційним судом (пізніше трибуналом). За зразком РРФСР в Україні засновано також Всеукраїнські і місцеві надзвичайні комісії, які мали, поряд з революційними трибуналами, завдання боротися з «контрреволюцією» [2, С.13]. Ця подвійність судоустрою наявна в двох формах суду — народному і революційному (на додаток до

надзвичайних комісій) – була особливістю судової системи в Україні того періоду. Револьюційні трибунали були скасовані в 1921 р.

Декрет Ради Народних Комісарів УРСР від 26 жовтня 1920 р. увів зміни, які мали на меті усунути різниці між судом УРСР і РРФСР. Централізація судової системи завершилась закликом Центрального Виконавчого Комітету РРФСР, щоб усі союзні республіки ухвалили у себе ідентичний з російським закон про судоустрій. У результаті ВУЦВК ухвалив 16 грудня 1922 р. положення про судоустрій УРСР за російським зразком. За конституцією СРСР 1924 р., в компетенції верховних органів Союзу було встановлення основ судоустрою, як і судочинства та цивільного і кримінального законодавства; КЦВК СРСР затвердив 29 жовтня 1924 р. ці «Основи». Відповідно до них 23 жовтня 1925 р. був виданий декрет про суд УРСР, який передбачав таку судову систему: народні суди, окружні суди і Верховний Суд республіки. Конституція СРСР 1936 р. дала привід до всесоюзного закону про судоустрій. На підставі «Основ законодавства про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік», затверджених Верховною Радою СРСР 25 грудня 1958 р., видано закон про судоустрій УРСР 30 червня 1960 р. Згідно з ним судова система в Україні складається з районних (міських) народних судів, обласних судів і Верховного Суду.

Основним судом в УРСР був народний суд, який був першою інстанцією для всіх кримінальних і цивільних справ, не передбачених вищим судом. Обласний суд як суд першої інстанції розглядає справи, визначені законом, як суд другої інстанції для народних (міських) судів і порядком нагляду перевіряє законність вироків та рішень народних судів, що набрали вже законної сили. Верховний Суд СРСР є найвищим судовим органом у республіці, він діє у виняткових справах, цивільних і кримінальних, як суд першої інстанції та головних як суд другої інстанції. Судові колегії Верховного Суду розглядають також протести генерального прокурора СРСР і УРСР, голови Верховного Суду і постанови президії нижчих судів. Найвищим судовим органом СРСР є Верховний Суд СРСР; в його компетенції є нагляд за діяльністю судових органів СРСР, а також союзних республік. Стосовно останніх він розглядає протести голови Верховного Суду і

генерального прокурора СРСР на постанови пленумів верховних судів республіки, коли вони суперечать союзному законодавству або інтересам інших республік. Конституція і закон про судоустрій передбачають виборність суддів. Громадяни того чи іншого району (міста) обирають суддів народного суду на 5 років. Суддів обласних судів обирають обласні ради депутатів трудящих, а суддів Верховного суду – Верховна рада, також на 5 років. Кандидатів на суддів висувають партійні й інші громадські організації [2, С. 18].

У УРСР деякі проступки і справи розглядаються також позасудовими органами. Ними є система державного арбітражу при союзній і республіканській радах міністрів, крайових і обласних виконкомах Рад депутатів тощо для розв'язання суперечок між державними і кооперативними установами і підприємствами (положення Ради Міністрів СРСР від 17 серпня 1960 р. і УРСР від 1 жовтня 1960 р.) та так звані товариські суди на підприємствах, в установах, колгоспах, які мають право розглядати суперечки між членами тієї чи іншої організації і навіть карати за порушення законів у дрібніших справах.

Одне з ключових питань, яке намагалися з'ясувати дослідники – ступінь інтегрованості вертикалі загальних судів СРСР і союзних республік у програму масових політичних репресій. На думку авторів, розглядаючи кримінальні й цивільні справи в більшості випадків, радянські загальні суди дотримувались демократичних конституційних принципів. На прикладах із судової практики показано жорстке й безкомпромісне ставлення судів вищих рівнів до спроб місцевих судів посилювати карну репресію під виглядом боротьби з «ворогами народу». Позитивною стороною роботи є докладний розгляд автором судової статистики другої половини 30-х рр. XX ст., даних про масові політичні репресії позасудових каральних органів [3-4].

Компаративний аналіз цього матеріалу дає можливість зробити висновки, що діяльність загальних судів різних рівнів у другій половині 1930-х рр., як правило, ґрунтувалася на принципі «економії репресії» [15, С. 22–23]. У руслі проблеми функціонування судових органів РРФСР передвоєнного періоду розглядаємо аспект законодавчого закріплення радянських принципів

організації суду та правосуддя у другій половині 1930-х рр. не стільки як реальну судову практику, скільки як чинне радянське законодавство про судоустрій. Побіжно торкаючись фактів посилення судових репресій, є автори, які преекладають відповідальність за «перегини» з партійного керівництва на рядових некваліфікованих суддів [6, С. 23].

Судова реформа 1936–1938 рр. характеризується як черговий експеримент сталінського режиму в системі юстиції, у ході якого республіканські судові органи остаточно були підпорядковані Москві, а нечіткість розмежування повноважень Верховних судів СРСР і союзних республік та відповідних Народних комісаріатів юстиції породжували конфлікти між юридичними інститутами. Відстежуючи специфіку функціонування органів сталінської юстиції в роки війни з Німеччиною, автор наголошує на скороченні цивільних органів правосуддя, браку суддівських кадрів, їх низькому загальноосвітньому й фахово-теоретичному рівні підготовки [2 С. 34].

Отже, початок 1990-х рр. поклав відлік новітнього етапу історично-правового вивчення проблематики конституційно-правового статусу, повноважень і конкретних напрямів діяльності судових органів Союзу РСР і союзних республік у системі радянського правосуддя 30-х – 40-х рр. ХХ ст., що триває й до сьогодні. Звільнившись від партійно-ідеологічного диктату й цензурних обмежень, історики та правознавці, передусім у пострадянських державах, отримали змогу вивчати цей тематичний зріз більш об'єктивно, на основі розсекречених архівних джерел і з нових світоглядно методологічних позицій. Вагомий внесок у вивчення окресленої історично-правової проблематики зробили російські вчені, які започаткували її розробку в ході вивчення політичних репресій в СРСР сталінської епохи. Переосмислення тоталітарного минулого СРСР розпочали журналісти, публіцисти та історики ще наприкінці 1980-х рр., спочатку навіть не залучаючи до кола власної аргументації недоступні їм тоді архівні джерела.

8.2. Загальна характеристика діяльності Полтавського кущового суду.

З початку 20 - тих років ХХ ст. Полтавський кущ-нар суд мав досить широкий спектр повноважень. Він розглядав кримінальні справи різного ступеня тяжкості. Це включало як дрібні злочини, так і серйозні правопорушення, включаючи справи про бандитизм, спекуляцію, розкрадання соціалістичної власності та інші.

Відчувався вплив партійного керівництва на судові органи. З'їзди та конференції РКП (б) надавали силу закону своїм внутрішнім документам – програмам, резолюціям і постановам, які ставали обов'язковими і для суддів. Як невід'ємна частина державної системи суд мав також дотримуватися класової лінії. Це, знаходило свій прояв зокрема, у тому, що органи юстиції повинні були враховувати не лише класове походження особи, яка скоїла злочин, а й те, якому соціальному класу вигідне скоєння такого злочину. Критерієм для слідчого виступав не закон, а класова правосвідомість.

З настанням Нової економічної політики Полтавський кущовий суд почав займатися розглядом цивільних справ, включаючи майнові спори, питання спадщини, договірні відносини, сімейні та інші питання, пов'язані з приватними правами громадян. Дрібні злочини й окремі категорії цивільних справ суддя розглядав одноособово. А всі інші справи провадилися народним суддею і 2 народними засідателями.

До складу судового апарату входило 10 суддів, з них 2 постійних і 8 чергових та народні засідателі. Народні засідателі, які обиралися з місцевого населення, брали участь у винесенні судових рішень. Народний суддя одноособово вирішував усі цивільні справи, крім тих, які він визнавав необхідними розглядати за участю 2 народних засідателів. Народні суди мали повноваження виконувати рішення, які вони виносили, що включало примусове виконання судових рішень, стягнення штрафів, виконання вироків у кримінальних справах тощо.

Наприкінці 1920-х рр. в УСРР в умовах згортання НЕПу та проголошення

курсу на загострення класової боротьби розпочалось формування тоталітарно-репресивного режиму. Правові норми почали розглядатись як засіб, за допомогою якого мали досягатись накреслені політичні цілі. Ці процеси позначилися на юридичному статусі та діяльності органів суду. Основним завданням суду ставало не здійснення правосуддя, не захист прав громадян, а виконання політичних вказівок партійно-державного керівництва. Таким чином, суд поряд з іншими органами мав вести рішучу боротьбу з «ворогами народу». Особливу увагу приділяли злочинам, які мали політичний характер. Це включало розгляд справ проти людей, звинувачених у антирадянській діяльності, саботажі, шпигунстві, участі у підпільних організаціях та інших діях, які трактувалися як загроза радянській владі. Репресивні заходи часто застосовувалися проти представників інтелігенції, релігійних діячів, заможних селян (кулаків) та інших груп, які вважалися потенційно небезпечними для радянського режиму. Полтавський кущовий суд активно брав участь у цих процесах, як частина цієї тоталітарної системи. Полтавський кущовий суд був важливим елементом судової системи радянського режиму у 1920-х роках. Через свою діяльність він сприяв зміцненню радянської влади і придушенню будь-якого опору. Судові процеси, які проводив цей суд, часто були частиною ширшої кампанії терору і репресій, спрямованої на очищення суспільства від елементів, які вважалися небезпечними для радянського режиму. Це включало політичні репресії, виселення, заслання і страти. Суд також виконував важливу ідеологічну функцію, сприяючи нав'язуванню соціалістичних норм і підкоренню населення радянському режиму.

Висновки.

На основі проведеного дослідження ми встановили, що Полтавський кущовий суд був важливим елементом судової системи радянського режиму у 1920-х роках. Через свою діяльність він сприяв зміцненню радянської влади і

придушенню будь-якого опору.

Судові процеси, які проводив цей суд, часто були частиною ширшої кампанії терору і репресій, спрямованої на очищення суспільства від елементів, які вважалися небезпечними для радянського режиму. Це включало політичні репресії, виселення, заслання і страти. Суд також виконував важливу ідеологічну функцію, сприяючи нав'язуванню соціалістичних норм і підкоренню населення радянському режиму.

Після встановлення радянської влади в Україні, почалися кардинальні зміни в судовій системі. Більшовики прагнули встановити свою систему правосуддя на територіях, які вони контролювали, Полтавщина не була винятком, тому в 1922 на її території були створені різні типи установ для управління правосуддям, так звані “народні суди”, які замінили дореволюційні судові органи. Одним з яких був Полтавський кущовий суд м. Полтави, який видав більше ніж півтори тисячі задокументованих справ.